

İSKANDİNAVYA İZLENİMLERİ 2- Liman kentlerinde dönüşüm anlayışı Kopenhag Oslo Bergen Helsinki Girit

Yazı başlığındaki ikili ve farklı konuların birlikteliği yazı konusunun içeriğini ve temasını belirliyor. Kıtanın kuzeyinden ve güneyinden iki liman kentinin, *Kopenhag* ile *Girit*'in konu-tema birlikleri ve *İskandinavya*'dan aldığım izlenimlerin Akdeniz liman kentleriyle karşılaştırılması sonucunda gerçek yazı içeriği oluşuyor. Konu, başka bir araştırmacı tarafından, başarılı dönüştürme projeleri olan, *İzmir Konak Pier* veya *Londra Dockland bölgesi* kapsamında da ele alınabilir. Önemli olan, Liman bölgelerindeki özel işlevli tarihi yapıların, dönüştürme projeleri ile, Kent planını ve kentli bireyin yaşam biçimini *ne şekilde değiştirdiğinin* tartışılmasıdır.

İskandinavya kentlerinden gözlemlediğim *Kopenhag, Oslo, Bergen, Helsinki*, örneklerinde, kentin liman bölgesinde yer alan bazı yapıların dönüşümünü ve kentin liman bölgesinin yeni yüzünü anlamaya çalıştım. Bergen hariç(1), diğer liman kıyısındaki yapıların doğum tarihi 18.ve 19.yüzyıllara dayanıyor. Ticaret eksenli olan bu yapıların, (depo, ticarethane, gemi yapım vb) 20.yüzyıl ekonomi-politiğinin değişimi ile, atıl duruma düştükleri, işlevsiz kaldıkları anlaşılıyor. Bu olgunun, tüm Akdeniz liman kentlerinde de tekrarlandığını, *Cenova, İstanbul, İzmir, Girit* gibi tarihi nitelikleri olan eski liman kentlerinde de aynı sorunların yaşandığını anmalıyız.

İskandinavya kentlerinde, yaşanan yüzyılın çağdaş gerekleri ile işlevsizleşmiş eski yapılar arasındaki çelişki, öncelikle bu yapıların korunması, ardından başka bir işleve dönüştürülmesi ilkesiyle giderilmiş. Bu *başka işlev* ise, geçmiş kültürün yeni kuşaklar tarafından algılanabilmesini en iyi sağlayacak biçimde tasarlanmış. Bazı mahalleler açık müze biçiminde varolurken, bazı yapılar otel vb. gibi işlevlere dönüşmüş.. Ancak, gözlem odağımızı, tek tek yapılardan çok, bu yapıların çevreleriyle (komşu binalarla, yollarla, doğa ve deniz ile ,deniz kıyısı etkinlikleriyle, yaya ilişkileriyle) kurduğu kentsel örgünün içine yerleştirdiğimizde gerçek başarıyı görmekteyiz.

*Kentsel örgü, ilkesel olarak, insan unsurunun liman kıyısına kadar kesintisiz ulaşmasını, liman kıyısında eğlence, kongre, sanat, dinlenme türü kültürel etkinlik alanlarının geliştirilmesini hedeflemekte..(2)

*Tarihi yapıların dönüştürülerek sürekli koruma altına alınmasını garantilemekte, (3)

*Tarihi yapıların, içinde yer aldıkları liman bölgesindeki modern yapılarla ve modern meydan düzenlemeleriyle kurduğu tematik birliktelikleri güçlendirmektedir.

***Gezimize Kopenhag Kenti Liman bölgesinden başlayalım.**

Örnek yapımız, Liman kıyısında yer alan ve Otele dönüştürülmüş bir 18. yüzyıl yapısı...*Kopenhag Admiral Oteli*, liman kıyısındaki Kraliyet Sarayının yakınında, büyük yolcu gemilerinin kalkış bölgesinde ve modern *Opera Binası* ile karşı karşıya durmakta...

1787 yılında, *Kraliyet* ailesi tarafından ,30 000 varil kapasiteli ve kurutma fırınları olan bir büyük mısır kurutma deposu olarak inşa edilmiş olan bu yapı, yüzyıllar boyunca tüm tarihsel değişim ve olayların yer aldığı bu tarihsel limanın en önemli bölgesinde yer almakta. Yapıyı özgün kılan büyük kesitli ahşap kolon ve kirişler ise *Kuzey Almanya-Polonya* bölgesindeki büyük ormanlardan getirilmiş. 18.yüzyıl, *Danimarka* ile dış dünya arasındaki yoğun ticaretin en yoğun olduğu bir dönemi işaretlemekte...

Örnek yapımız, 19.yüzyılın başında (1801-1807), yine ticaret nedeniyle ve *İngiliz Amiral Lord Nelson* başlatılan *Kopenhag savaşı*'na tanıklık ettikten sonra yüzyılın sonlarına dek orijinal işlevini sürdürüyor. 1978 yılına dek süren restorasyon çalışmalarının sonucunda tamamlanan *Admiral Otel Dönüştürme Projesi*, Avrupa'nın kültürel ve doğal tarih mirasının korunmasına dönük *Avrupa Nostra(4)* uluslar arası organizasyonundan bir diploma elde etmiş.

Otelin giriş katındaki lobby, resepsiyon, bar ve restoran gibi genel mahaller ile yatak katlarındaki holler ve odaların iç tasarımı, *dönüştürmenin* en güzel örneklerini barındırıyor. Otele girildiğinde ilk dikkati çeken büyük ahşap kolonlar ile dönemin ticaret ve harp gemilerine ait maketler, yakın çevrenin geçmiş tarihini anımsatma konusunda müzenin işlevine yakın görsel bir görevi yerine getiriyorlar.

Otelin giriş cephesi, *Kopenhag* merkezi ve *Kraliyet* yapılarına, arka cephesi ise liman ve *Opera* binasına bakıyor.Otelin arkasındaki yaya arteri hem büyük yolcu gemilerinin kalkış noktası hem de eski limanı algılayabileceğiniz tarihi gemilerden oluşan bir açık müze niteliğinde...(1 No'lu resimler)

***Oslo limanı, Kopenhag'tan biraz daha farklı bir dönüştürmeyi barındırıyor.**

Kanımcıca, liman kıyısındaki kent örgüsü ile *insan-deniz algı birlikteliği* daha güçlü biçimde kurulabilmiş.Gözlem odağımız olan *Aker Brygge* bölgesinde yer alan *Dönüştürme Projesi*, 5-6 hektar büyüklüğünde ve geçmişinde gemi yapım endüstrisine damgasını vurmuş olan liman kıyısının en önemli bölgesi..

Gemicilik endüstrisinin hızla düşüşe geçmesiyle, 80'li yıllarda, *Akers Mekaniske* tersanelerinde *Aker Brygge(5)* için çalışan 2000 işçi işten çıkarıldı.(6)

Sendikalar, Kamu yöneticileri ve kent planlama ofisleri,1983'te, bu dramatik bölgeye dönük toplumcu ideallerini gerçekleştirecek, *Kent ve Fiyord* isimli bir kent planlama yarışması düzenlediler.Yarışmanın tamamlanan birinci bölümünde, eski üretim hollerinin restoran,bar, dükkan ve tiyatro gibi işlevlere dönüştürülmesi öngörülüyordu. (resim 2) Ayrıca, Liman bölgesinin Kent ile dolaysız ilişkisini sağlamak üzere, kıyıya çok yakın konumdaki dört şeritli yolun 50 mt yerin altına alınmasıyla birlikte, bölge,

kentin her noktasından rahatlıkla ulaşılabilen, ticari olarak cazip ve çok güçlü bir konuma geldi.(resim 3)

Aker ailesi tarafından 1986'da düzenlenen ikinci yarışmayı kazanan Mimar *Niels Torp* ise, aynı bölgede, ofis ve yerleşim birimlerini, alışveriş merkezlerini barındıran modern biçimde bir yapılaşma tasarlayıp *Liman* bölgesine noktayı koydu. Diğer yapılarla birlikte, *Aker Brygge* bölgesinde, 260 000 m2 kapalı inşaat alanı bulunmakta..(7).Yılda 6 milyon kişinin ziyaret ettiği bu bölgede, kalıcı olarak üretime katılan ve yaşayan insan sayısı eskisine göre çok daha fazla...

Bu yapılaşmaların tasarımındaki belirgin ilkeler,

- Peyzaj& meydan düzenlemeleri ile yapı adalarının *Liman*'a dönük saydamlıklarının artırılması, (resim 4)
- Yapıların ön cephelerinin, büyük deliklerle saydamlaştırılarak, arka planda yer alan tüm yapılaşmanın *Liman* ile görsel ilişkisinin sağlanması, (resim5)
- Yapıların dış kabuklarının ve meydan düzenlemelerinin, insanlara, liman,deniz,tersane ve gemileri anımsatacak simgeleri barındıracak biçimde temalaştırılması,(resim 6)
- Yaya yol zemininin, gemi güvertesi gibi ahşap olması, böylece geleneksel malzemenin dönüştürmenin işleviyle üst üste düşmesi (resim7)

Gezimize Bergen ile devam ediyoruz.

Norveç'in eski başkenti olan *Bergen*, 12. Yüzyıl'dan başlamak üzere büyük bir liman kenti olagelmiş. *Bergen*'in ticari açıdan büyümesindeki ana neden, *Alman* tüccarların 12.Yüzyılda, kurutulmuş balık ticaretine dönük olarak kurdukları *Hansa Birliği*'dir. Aslında bir kapitülasyon olan bu birlik, kurulduğu orta çağdan 1945'e kadar *Alman Hansa Birliği*'ne aitti.

Bergen örneğimiz, şu anda *Unesco Tarihi Mirası* listesinde yer alan *Hansa Mahallesi ve çevresine* ait. Tamamen ahşap olarak yapılmış bu evler, ortaçağdan itibaren tüm *Bergen* sivil mimarisini biçimlendirmiş.(8) Sürekli bakım ve koruma altında olan *Hansa Mahallesi*, içinde bir zamanlar eski *Hansa* tüccarlarının yaşadığı ofis, depo ve yaşam mekanlarını, ocak ve mutfağın yer aldığı taş binalarını,müştemilatlarını barındıran açık bir müze niteliğinde...Gelen müşterilerin, birbirine çok benzeyen evler arasında *Hansa* tüccarının evini kolaylıkla bulabilmeleri için yapılarda renk, tüccarın adı, köşelerde heykel gibi semboller kullanıldığını, liman yoluna bakan evlerin ise hatıralık eşya satan dükkanlara dönüştüğünü gözlemlemekteyiz. Liman yolunda ise, geçmişte kurutulmuş balığın ilkel bir vinç ile gemiden taşındığı geçici depo yer alıyor.

Otoya kapalı geniş bir yaya yolu üzerinde yer alan *Hansa Evleri Mahallesi*ni içine alan dönüştürme projesi, insanların kültürel gezinti, konser, eğlence, balık pazarını ziyaret dahil tüm etkinliklerine açık bir kentsel bölge sunmakta. Bu yaya yolunda,

gezinen ve görme niteliği olan her dünya insanının, bu kentin tarihini,kültürünü algılayabileceği kadar bol kentsel unsur bulunmakta ...(resimler 8)

Bergen'den Helsinki'ye geçiyoruz.

Alvar Aalto'nun ülkesindeki örnek yapımız ise Scandic Grand Marina Otel'i...Uzun yıllar depo işlevini yerine getirmiş olan bu yapının tasarımı, 1911 yılında açılan bir mimari yarışma ile elde edilmiş. Eliel Saarinen'in de katılıp ikinciliği aldığı bu yarışmanın galibi ve yapının mimarı ise Lars Sonck.

1928'de inşaatı tamamlanan betonarme yapı, *Fin Beton Endüstrisi'nin* o döneme ait düzeyini de göstermektedir.

150 mt uzunluğunda uzun cephe, orta yapının farklı biçimde dışarıya fırlayıp yükselmesi ve tonozla dönüşmesi ile dengelenmiştir.Orta yapı ise, düşey pencereleri, cam tuğla delikleri, denizi ve gemiciliği anımsatan motifleri ve renkli beton söveleriyle, bu yapının bir depo işlevi için değil, sanki XX. Yüzyılın yeni düşüncelerini anlatmak için tasarlandığının anlatmaktadır.(resim9) *Liman* kıyısında yer alan ve *Grand Marine Otel'i'ne* komşu yapı adalarında da, geçmişte benzer işlevlerin yer aldığı, dönüşüm sonucunda bu yapıların kitaplık, restoran, galeri gibi işlevlere dönüştüğünü gözlemlemekteyiz.(resim 10)

1992 yılında, Otel'e dönüştürme süreci tamamlanmış; yapının tam karşısında, ana yapının orijinal mimarisini refererans almış, modern biçimde bir *kongre salonu* inşa edilmiştir.(resim 11)

5X5 mt eksen sistemine dayalı, mantar başlıklı, ilginç betonarme kolonlar, *Otelin* giriş bölümünde ve otel odalarında algılanabilmektedir.(resim 12) *Otel'in ve Kongre merkezi'nin* yapılması ile, kullanılmayan bir kent caddesi canlanmış, *Helsinki* kent merkezi ile olan kentsel bağlantı güçlenmiş, özendirici etkisiyle, *Liman* kıyısında olan diğer yapıların *dönüşüm projeleri* de başlamıştır.

Girit'in Hanya kentinde yapılmış olan Arsenal Yapıları Dönüşüm Projesi de aynı mantıkla yola çıkmıştır.

Venedikliler,1467 yılında -*İstanbul'un* fethinden birkaç yıl sonra- Osmanlı'nın gelişmesini dikkate alarak- iç liman yapılarının inşasına karar verirler.1599- 1607 yılları arasında, gemi onarım ve yapımı işlevli 21 adet arsenal binası inşaatı tamamlanır. *Osmanlı Döneminde* ise, *arsenal* yapıları orijinal işlevlerine göre kullanılmadığını ve silah depolarına dönüştürdüklerini bilmekteyiz.19. Yüzyılda, *arsenal* dizilerinin batı bölümündeki bir yapı, üst katına yapılan bir ilaveyle, *Hristiyan Topluluğu Okuluna* dönüştürülür.(resim13) 20. Yüzyıla geldiğimizde ise,ayakta kalan 7 *liman yapısı* ile 1 adet okul yapısını görmekteyiz. İşte yazımıza örnek olan yapı, mimari formu açısından diğerlerinden biraz farklı olan *Okul yapısıdır.*

Eski Okul yapısı, *Akdeniz Mimarlar Birliği* gözetimi ve *Avrupa Birliği fonlarıyla* - sergi ve toplantı salonları içeren bir kültür merkezine dönüşmüştür.Yapının çevresinde, *Hanya* tarihinin en eski dönemlerini gözlemleyebildiğimiz *İç Liman Bölgesi*, restore edilen *Osmanlı-Venedik* yapıları, dar *Venedik* sokakları, uzun *Venedik* mendireği,

deniz feneri ve yedi adet *arsenal* yapı dizisinden oluşmaktadır.O bölgedeki kentsel yaşamı büyük ölçüde canlandıran bu *Proje*, büyük olasılıkla, diğer *Arsenal* yapılarına dönük dönüşüm projelerini de (resim 14) dürtükleyecek ve özendirecektir.

Örnek Yapıda, dış kabuğu oluşturan taş duvarlar korunup güçlendirilmiş, buna karşın eski katlara ait konstrüksiyon yıkılıp, tabakalı tutkallı modern ahşap sistem ve paslanmaz çelik marifetiyle yeni katlar inşa edilmiştir. İçerdeki ilginç yapım sistemi, *dönüşümün* gerektirdiği işlemlere uygun,bu yüzden eski haline göre daha saydam ve çağdaş bir yapım-malzeme yorumlarıyla ele alınmıştır. (resimler 15)

Vedat Tokyay
Ağustos 2004

NOTLAR – REFERANSLAR

1.*Bergen* – Ortaçağ binalarının korunduğu bu “fiyortlar kenti” 1070’de kuruldu. 1240’a kadar Norveç’in başkenti oldu.Güçlü bir dinsel ve ticari merkez.Bu kente damgasını vuran unsurlardan biri de Hansa Birliğidir.

2.*İzmir Kenti Liman Bölgesi* için 2002 yılında açılan Uluslar arası Mimari yarışmanın da teması, atıl durumda olan Liman bölgesindeki dönüşümün, tüm İzmir Körfezini-tüm kent planını- kapsayacak biçimde düzenlenmesiydi. Ağırlık, yaya insanın Liman bölgesine gelebilmesini ve bu bölgedeki,spor, eğlence ve sanat ağırlıklı işlevlerden yararlanabilmesini sağlamayı amaçlamaktaydı.*Cenova* Liman bölgesi için *Renzo Piano’nun* projesine uygun olarak yapılan düzenlemeler sonucunda bu bölgeye yaya insanın dolaşımı sağlanmıştı.

3.Bir tarihi yapının korunması, gelecekte gerçekleşecek olan Dönüşüm Projesinin alt yapısının sağlam temellere oturmasını da sağlamakta...Örneğin, *Bergen Hansa Birliği evleri*, 12. Yüzyıldan bu güne kadar geçirdikleri sayısız yangınlara yıkımların sonucunda 18. yüzyılda yeniden yapılmış ve 20. yüzyıldaki Dönüşüm Projesine altyapı olmuşlardır. Aynı tarihsel bilinç düzeyi, 9000 yıllık *Anadolu Medeniyeti* için gösterilmiş olsa idi, hemen tüm kentlerimizde, *Bergen benzeri dönüştürme Projeleri başlatılıyor olacaktı.*

4.*Avrupa Nostra* kurumu,1963’de, bir dizi Tarihsel Miras sivil toplum örgütünün birliği olarak kuruldu, Merkezi *İtalya Nostra* olup Avrupa Konseyine bağlıdır.

5.Aker Brygge,Norveç’in Gemicilik ve Mühendislik konusundaki en büyük firması
6.80’li yılların Avrupa’sında vahşi kapitalizmin zirvede olduğu,örneğin Margaret Tchacher politikalarıyla Glaskow limanındaki otomotiv endüstrisinin de çöktüğünü anımsıyalım.

7.*Aker Brygge* Bölgesindeki yapılaşmanın içeriğinde:

86000m2 ofis alanı

24000 m2 dükkan ve restoranlar

383 adet 40-500 m2 'lik konut birimleri

3 adet tiyatro

3 adet sinema

1600 otoluk yer altı parkı

Ana okulu

125 adet yat park alanı

Ferry park yeri

8.Yer yer, çatıları hariç, bizim Marmara evlerinin ahşap karkas konstrüksiyonu ve yalı baskı cephe dokusunu duyumsuyoruz.

9. *Dönüşüm Projesi*'nin Mimarları Suzana ve Dimitris Antonakakis'dir.

GÖRSEL KAYNAKLAR

RESİMLER 1: Kopenhag Admiral Oteli eski ve yeni fotoğrafları(CD-Admiral Oteli idaresi, Fotoğraflar Vedat Tokyay Arşivinden)

RESİM 2 : Oslo Liman bölgesi *Aker Tersanesi* (Vedat Tokyay arşivinden)

RESİM 3 : Oslo Hükümet Binası ile Liman arasında,altından oto geçişi olan geniş yaya bölge(Vedat Tokyay arşivinden)

RESİMLER 4: Oslo Liman Bölgesi konut yerleşimleri, (Vedat Tokyay arşivinden)

RESİM 5 :Oslo Liman Bölgesi konut yapısı,arka planındaki yapıların limana bakışlarını sağlamak için saydamlaşıyor. (Vedat Tokyay arşivinden)

RESİMLER 6: Oslo Liman Bölgesi ofis yapısı,gemi formunun soyutlanması(Vedat Tokyay arşivinden)

RESİM 7 :Oslo Liman Bölgesi ahşap kaplı geniş yaya yolu, (Vedat Tokyay arşivinden)

RESİMLER 8 : Bergen Kenti Hansa Mahallesi ve Eski Liman bölgesi, (Vedat Tokyay arşivinden)

RESİMLER 9 :Helsinki Grand Marina Oteli dış görünüşleri

(a)fotoğraflar-Vedat Tokyay arşivinden)

(b) CD'deki dış görünüm fotoğrafı ,Otel İdaresi

RESİM 10 : Helsinki eski Liman bölgesindeki 19. Yüzyıl yapılarından bir örnek,
(Vedat Tokyay arşivinden)

RESİM 11 : Helsinki Grand Marina Otelinin karşısındaki modern Kongre merkezi,
(Vedat Tokyay arşivinden)

RESİMLER 12 : Helsinki Grand Marina Oteli iç mekan (Vedat Tokyay arşivinden)

RESİMLER 13 : Girit Hanya iç Limanındaki Venedik arsenalleri

(a) fotoğraflar Vedat Tokyay arşivinden

(b) CD'de yer alan resim,yapının Dönüşüm Projesi öncesindeki durumunu anlatıyor. "The Old City of Hania" kitabından

RESİMLER14 : Girit Hanya İç Limanı Dönüştürme projesi,iç mahal görünüşler,

(a)fotoğraflar Vedat Tokyay arşivinden

(b) CD'de yer alan resim "The Old City of Hania" kitabından

KAYNAKÇA

- 1.Andrianakis Michalis- The Old City of Hania,Adam Editions,2004,Girit
2. Gunner Hagen-Focus on Bergen,2004,Bergen
- 3.Ingerid Helsing Almaas-Norway-A Guide to Recent Architecture,Batsford,2002
- 4.Jussis Tainen-Helsinki-Contemporary Urban Architecture,Helsinki,2004